

کتابشناسی توصیفی

تاریخ ایل بختیاری

مقدمه:

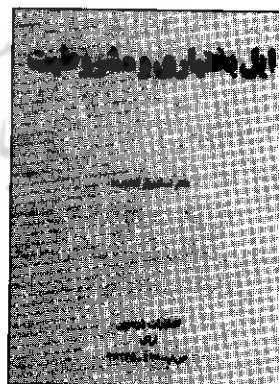
○ غفار پوربختیاری

اولین مرحله هر پژوهش و نخستین وظیفه مهم هر پژوهشگری - به ویژه در حوزه تاریخ - شناخت منابع و مآخذ موضوع مورد تحقیق است. معمولاً محققان زمان زیادی از کل مدت پژوهش خود را صرف جست و جوی منابع و مآخذ مورد نیاز می نمایند و غالباً پس از صرف این زمان طولانی در لابه لای قفسه کتابخانه ها، دیدن برگه دان ها و تورق کتاب ها می توانند شناختی اجمالی از منابع و مآخذ مورد نیاز خویش پیدا نمایند. اما اگر کتابشناسی تخصصی، کاربردی و جامعی برای موضوع مورد نظر وجود داشته باشد زمان تحقیق بسیار کاهش یافته و صرف مراحل بعدی تحقیق می گردد.

پژوهش در حوزه تاریخ ایل بختیاری نیز از این قاعده مستثنی نیست. محققان تاریخ ایل بختیاری در صورت برخورداری از کتابشناسی درباره این ایل، آسان تر به شناخت تاریخ بختیاری دست خواهند یافت. تاکنون کاری بر روی شناخت منابع و مآخذ تاریخی و حتی غیرتاریخی ایل بختیاری صورت نگرفته و هیچ اثری چه به صورت کتاب و چه به صورت مقاله منتشر نگردیده است. لذا فقدان کتاب شناسی ایل بختیاری باعث دشوار و پیچیده شدن کار پژوهشگر تاریخ بختیاری گردیده است. با امید به اینکه در آینده نه چندان دور اینجانب بتواند کتابشناسی تاریخ، فرهنگ و هنر بختیاری را به صورت کتاب منتشر نماید، عجلاناً کتابشناسی توصیفی تاریخ بختیاری در این نوشتار ارائه می گردد.

اختصاص دارد.

در فصل هفتم به وضعیت بختیاری ها از کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ تا شهریور ۱۳۲۰ پرداخته شده که در آن بررسی وضعیت بختیاری ها در دوره رضا شاه دارای اهمیت بیشتری است. در فصل هشتم یا آخرین فصل به وضعیت بختیاری ها از شهریور ۱۳۲۰ تا انقلاب اسلامی به طور اجمالی اشاره شده است. نویسنده در پایان کتاب، دست نوشته ها و تصاویری از رجال بختیاری به چاپ رسانده است.

۱- آهنجیده، اسفندیار: ایل بختیاری و مشروطیت، اراک، انتشارات ذره بین، چاپ اول، ۱۳۷۴، ۴۱۵ ص.

این کتاب که پایان نامه دکتری نویسنده در دانشگاه آزاد اسلامی است به بحث و بررسی پیرامون نقش بختیاری ها در جریان نهضت مشروطیت و فتح تهران می پردازد. اگرچه به نظر می رسد نگارش و چاپ کتاب تا حدودی با شتاب صورت گرفته و لذا اشتباهاتی در بعضی از صفحات کتاب مشهود است، اما متضمن

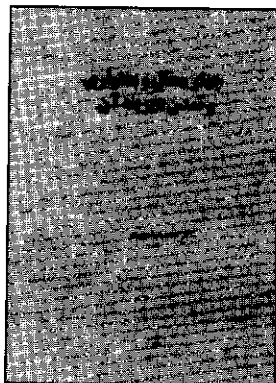
اطلاعات مفصل و جالبی از نقش بختیاری ها در نهضت مشروطه است. کتاب از هشت فصل تشکیل شده است. فصل اول به قلمرو ایل بختیاری در گذرگاه تاریخ ایران، فصل دوم به نظام ایلی و خان سالاری بختیاری ها در آغاز حکومت قاجاریه، فصل سوم به نقش بختیاری ها در انقلاب مشروطه و فصل چهارم به چگونگی قیام بختیاری ها علیه استبداد صغیر، حرکت به سوی تهران و خلع محمدعلی شاه از سلطنت پرداخته است.

در فصل پنجم به نقش بختیاری ها در حکومت مرکزی پس از فتح تهران تا جنگ جهانی اول پرداخته شده است.

فصل ششم به مسائل جنگ جهانی اول و نقش بختیاری ها در آن

۲- آهنجیده، اسفندیار: چهار محال و بختیاری و تمدن دیرینه آن، اصفهان، انتشارات مشعل، چاپ اول، ۱۳۷۸، ۵۱۲ ص.

در این کتاب اطلاعاتی درباره تاریخ، فرهنگ، آداب و رسوم، ویژگی های جغرافیایی و شیوه زندگی مردم چهارمحال و بختیاری فراهم آمده است. کتاب دارای دو قسمت و هر قسمت دارای چهار فصل می باشد. در قسمت اول مطالبی چون تاریخ چهارمحال و

بختیاری، زیارتگاه ها و اماکن مقدسه، تعاون در فرهنگ بختیاری، هنر در

فرهنگ ایلی و عشایری، سرزمین چهارمحال و بختیاری، منابع طبیعی و جغرافیایی، چهارمحال و بختیاری از دیدگاه جهانگردان، تاریخ، تمدن و فرهنگ شهرستان شهرکرد، شهرها و روستاهای شهرستان شهرکرد به چشم می‌خورد. در قسمت دوم کتاب اطلاعاتی درباره شهرهای اردل، لردگان، بروجن، شلمزار و بخش‌ها و روستاهای تابعه آمده است. در پایان کتاب جداول آماری و تصاویری از رجال و آثار تاریخی و مذهبی چهارمحال و بختیاری آورده شده است.

سردار اسعد و سایر خوانین بختیاری ارائه گردیده که شامل تلگراف و نامه‌های دفتر مخصوص شاهنشاهی و اداره نظمی برای دستگیری بختیاری‌ها، متن نامه سردار اسعد به رضا شاه، متن بازجویی‌های سردار اسعد و... شده است. در پایان تصاویری از خوانین بختیاری به چاپ رسیده است.

۵ - اعتمادی، سیاوش، **بختیاری در گذرگاه زمان**، تهران، انتشارات سیاست، چاپ اول، ۱۳۸۱، ۳۵۲ ص.

این کتاب مروری کوتاه بر تاریخ سرزمین و مردم بختیاری از روزگار باستان تا دوره پهلوی می‌باشد. مطالب تاریخ بختیاری از آغاز تا عصر صفوی به اجمال و از دوره قاجار تا پهلوی به تفصیل ارائه شده است. در این کتاب مطالبی درباره تو شاخه چهارلنگ و هفت لنگ، تاریخ بختیاری در ادوار صفویه، افشاریه،

زندیه و قاجاریه، حسینقلی خان ایلخانی و رسیدن او به قدرت، نقش بختیاری‌ها در مشروطه و فتح تهران، بختیاری‌ها و جنگ جهانی اول، بختیاری‌ها و رضاشاه و مطالبی درباره آداب و رسوم و اخلاق بختیاری‌ها آمده است.

۳ - احمدی اورک **بختیاری، امیرحسین: گلچینی از تاریخ و فرهنگ بختیاری**، شهرکرد، انتشارات ایل، چاپ اول، ۱۳۷۷، ۳۷۶ ص.

این کتاب گزیده‌ای از مطالب پراکنده درباره تاریخ ایل بختیاری و مسائل سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و مذهبی این قوم است که در سه بخش و نه فصل تنظیم شده است:

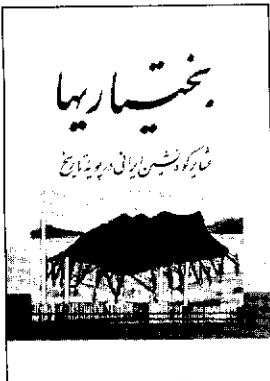
در بخش اول به وجه تسمیه ایل بختیاری و تاریخ سرزمین بختیاری پرداخته شده است.

بخش دوم درباره آثار باستانی، تاریخچه و سیمای شهرها و مراکز سیاسی سرزمین بختیاری و ارزیابی انقسام ایل بختیاری به هفت لنگ و چهارلنگ و طوایف و قبایل آنها است.

در بخش سوم این عناوین و مطالب به چشم می‌خورد: ۱- مختصری درباره فرهنگ بختیاری ۲- اماکن متبرکه و آرامگاه‌های امامزاده‌ها و روایت ورود حضرت علی (ع) و امام رضا (ع) به سرزمین بختیاری ۳- توصیف کوهساران ۴- چکیده‌هایی از نظرات نویسندگان و مورخان ایل بختیاری.

۶ - امان، دیتو، **بختیاری‌ها عشایر کوه‌نشین ایرانی در پویه تاریخ**، ترجمه سیدمحسن محسنیان، مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد، چاپ سوم، ۱۳۷۴، ۲۰۴ ص.

مطالب این کتاب در سال ۱۳۵۱ شمسی / ۱۹۷۲ میلادی توسط دانشمند و مردم‌شناس آلمانی مورد تحقیق قرار گرفته و نوشته شده و در سال ۱۳۵۴ ش / ۱۹۷۵ م. در آلمان منتشر گردید. برخلاف عنوان تاریخی کتاب، مطالب تاریخی آن

خیلی اندک بوده و صرفظ از بخش سوم آن تحت عنوان زراعت بختیاری و تاریخ آن در دیگر بخش‌های کتاب هیچ خبری از بررسی تاریخی ایل بختیاری نیست. کتاب از نه بخش تشکیل شده است. بخش اول که به مقدمه اختصاص یافته است اهداف تحقیق درباره ایل بختیاری و پیشینه اینگونه تحقیق را توضیح می‌دهد. بخش دوم به مبانی طبیعی و جغرافیایی سرزمین‌های بختیاری‌نشین (خوزستان - چهارمحال و بختیاری) می‌پردازد. بخش سوم به زراعت بختیاری و تاریخ آن اختصاص دارد. در این بخش از زراعت کمتر سخن رفته و بیشتر به تاریخ بختیاری‌ها پرداخته شده است. در این بخش درباره تشکیلات سیاسی اجتماعی بختیاری از ۷۰۰۰ سال قبل از ظهور حضرت مسیح تا دوره سلطنت پهلوی (سال ۱۹۷۲ م / ۱۳۵۱ ش) مطالبی وجود داشته و به ویژه درباره انابکان لر بزرگ، بختیاری‌ها در دوره صفوی، محمدتقی خان چهارلنگ، حسینقلی خان ایلخانی بختیاری و سرکوبی بختیاری‌ها توسط رضا شاه سخن بیشتری رفته است.

بخش چهارم کتاب به جمعیت بختیاری و سیاست تراکم آن، بخش پنجم به بهره‌برداری از سرزمین بختیاری (کوچ - مشاغل جنبی)، بخش ششم به اهمیت اقتصاد بختیاری، بخش هفتم به تغییرهای ساختاری (یکجانشینی و کوچ نشینی - اسکان کوچ‌نشینان)، بخش هشتم به امکانات رشد و پذیرش بختیاری‌ها توسط محیط و بخش نهم یا آخر کتاب به جمع‌بندی پژوهش اختصاص دارد.

۴ - اردوان ایلخان **بختیاری، علی صالح: ماجرای قتل سردار اسعد بختیاری (گوشه‌ای از تاریخ پهلوی اول): خاطرات علی صالح اردوان ایلخان بختیاری...** تصحیح و پژوهش حمیدرضا دالوند، تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۹، ۳۲۰ ص. این کتاب خاطرات علی صالح اردوان، ایلخان بختیاری، پسر سردار ظفر و داماد جعفرقلی سردار اسعد از زمان دستگیری تا زمان آزادی‌اش از زندان رضا شاه می‌باشد. در ابتدای کتاب،

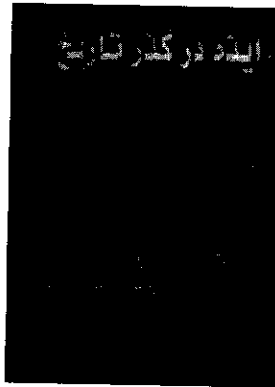
مصحح محترم پیشگفتار مفصل و فاضلانهای نوشته و طی آن به تشریح وضعیت ایل بختیاری در طی دوره قاجار، مشروطه و رضا شاه پرداخته و علل سقوط قدرت خوانین بختیاری را تشریح نموده است. این خاطرات شامل دو بخش اول کتاب می‌شود. در بخش اول شرح دستگیری وی در روستای قیل آباد تا انتقال وی به زندان شهربانی تهران آورده شده است. در بخش دوم خاطرات نویسنده از زندان قصر و نحوه کشته شدن جعفرقلی خان سردار اسعد به تفصیل یادگو شده است. در پایان هر دو بخش، مصحح یادداشتهای و اطلاعات مفیدی درباره موضوعات و رجال مختلف اضافه نموده است.

در بخش سوم کتاب افزوده‌های مصحح درباره دادگاه محاکمه قاتلین سردار اسعد آمده است.

در بخش چهارم (آخرین بخش) اسناد و مدارک دستگیری و بازجویی

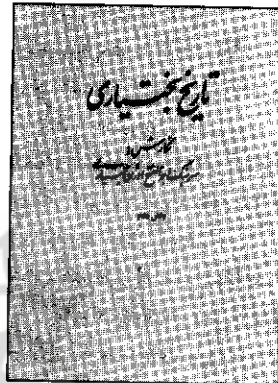
۷- امانی، منصور، ایذه در گذر تاریخ: ایذه بعد از اسلام با نگرشی بر تاریخ قوم بختیاری، قم، انتشارات جزائری، چاپ اول، ۱۳۸۰، ۲۶۴ ص.

این کتاب درباره تاریخ شهرستان ایذه می‌باشد. این شهر یکی از شهرهای استان خوزستان است که تاریخ دیرینه‌ای دارد. ایذج یا مال امیر پایتخت سابق اتابکان لر بزرگ بوده است. چون اغلب ساکنان این شهر در گذشته و حال بختیاری‌ها بوده‌اند لذا در این کتاب مطالب بسیاری درباره تاریخ، فرهنگ، مذهب، آداب و رسوم و سایر صفات و خصوصیات این قوم وجود دارد.

۸- اوژن بختیاری، ابوالفتح، تاریخ بختیاری، ۳ جلد، تهران، انتشارات وحید، چاپ اول، بی تا، ۲۸۷ ص

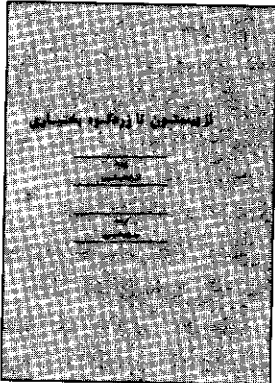
سرهنک ابوالفتح اوژن بختیاری از نوادگان رضاقلی خان ایلگی بختیاری در این کتاب تاریخ بختیاری را از ادوار گذشته تا اواخر دوره قاجاریه به نگارش درآورده است. اما او چندان به تجزیه و تحلیل مسائل نپرداخته و کتابش جز ارائه یکسری اطلاعات تاریخی و ذکر مکرر جنگ‌ها و درگیری‌های برونی و درونی

بختیاری‌ها چیز دیگری ندارد. نویسنده هر از چندگاهی در چند صفحه پی‌درپی نوشته‌های مورخان متقدم‌تر بختیاری چون اسکندر خان عکاشه، خسروخان سردار ظفر و علیقلی خان سردار اسعد را رونویسی کرده است. در این کتاب درباره اصل و ریشه بختیاری، حکام و فرمانروایان قدیم بختیاری، جنگ‌های بختیاری همچون جنگ دره راز، جنگ دوپلان، جنگ کلنگ چین و رجال و خوانین برجسته بختیاری همچون حیدرخان، علی صالح خان، علی مردان‌خان، ابدال خان، حبیب الله خان، اسدخان، کلبعلی خان، محمدتقی خان، حسینقلی خان، رضا قلی خان، اسفندیار خان، محمدحسین خان و علیقلی خان سردار اسعد مطالبی ذکر شده است. همچنین درباره وقایع و رویدادهای مهم تاریخ بختیاری نظیر فتح قندهار، قتل حسینقلی خان ایلخانی، امتیاز نفت جنوب، نقش بختیاری‌ها در فتح اصفهان، فتح تهران و اعاده مشروطیت و نقش بختیاری‌ها در جنگ‌های پس از فتح تهران و جنگ جهانی اول توضیح داده شده است. مطالب این کتاب ابتدا در مجله وحید به صورت مسلسل منتشر گردید.

می‌پردازد و نظرات محققان و نویسندگان مختلف را در این باره تشریح می‌نماید. در فصل سوم کتاب به بررسی تاریخی شهرهای بختیاری نشین خوزستان چون ایذه، باغملک و مسجدسلیمان پرداخته می‌شود.

در فصل چهارم پیشینه نفت و حیات دوباره مسجدسلیمان شرح داده شده است. فصل پنجم به بررسی ساختار اجتماعی ایل بختیاری اختصاص یافته و تقسیم‌بندی ایلات و طوایف بختیاری به صورت جدول و نمودار نشان داده شده است. فصل ششم درباره جغرافیای طبیعی و مسیر گذرگاه‌های سردسیری و گرمسیری عشایر بختیاری است که با نقشه‌های جالبی از مسیر کوچ عشایر همراه است. در فصل هفتم نویسنده به بررسی برخورد‌های بختیاری‌ها با استعمار پرداخته است و حضور عوامل بیگانه به ویژه انگلیسی‌ها را در سرزمین بختیاری تحلیل نموده است. در فصل‌های هشتم و نهم نویسنده به بررسی فرهنگی و اقتصادی بختیاری‌ها پرداخته و فصل آخر نیز شامل پیوست‌ها می‌باشد. در پایان کتاب تصاویر رنگی متعدد و جالبی از سرزمین بختیاری به چاپ رسیده است.

۱۰- بیشوب، ایزابلا: از بیستون تا زردکوه بختیاری، ترجمه مهراب امیری، تهران نشر سهند و نشر آنزان، چاپ اول، ۱۳۷۵، ۲۲۵ ص.

ایزابلا بیشوب، بانوی مفلوج انگلیسی و عضو انجمن‌های خیریه، در فوریه ۱۸۹۰ (جمادی‌الثانی ۱۳۰۷) از طریق بغداد وارد ایران گردید و سپس از طریق اصفهان خود را به منطقه سردسیر چهارمحال و بختیاری رساند. عنوان اصلی کتاب وی سفرهایی

در ایران و کردستان نام دارد که مترجم، تنها قسمتی از سفرنامه را که درباره سرزمین بختیاری و لرستان بوده ترجمه کرده است. علت مسافرت طاقت‌فرسا و پرخطر نویسنده به مناطق صعب‌العبور بختیاری روشن نیست و خود وی نیز در این باره سخنی نمی‌گوید. سفرنامه بیشوب دارای دو ویژگی مهم است اول اینکه وی چون انگلیسی بوده لذا در طول یادداشت‌های خود مستقیم و غیرمستقیم از سیاست‌های دولت انگلیس ستایش نموده و دوم اینکه چون زن بوده لاجرم توجه بیشتر خود را معطوف مسائل زنان بختیاری نموده است. در این کتاب درباره موضوعاتی چون جغرافیای طبیعی منطقه بختیاری، ریشه‌یابی بختیاری‌ها، تقسیمات هفت لنگ و چهار لنگ طوایف بختیاری، جمعیت نیروی نظامی، خوراک و پوشاک مردان و زنان، مذهب، عذاری، وضعیت کشاورزی، آداب و رسوم، تاریخ، رابطه با انگلیس و سایر مسائل بختیاری‌ها بحث گردیده است. نویسنده از میان مناطق مسکونی هفت لنگ‌ها و چهارلنگ‌ها گذشته و از هفت لنگ‌ها با خوانین دورکی و از چهارلنگ‌ها با خوانین زلکی، موگویی، فولادوند و غیره دیدار داشته است.

۱۱- پورکاظم، کاظم: قوم لر و بختیاری و روابط نسبی آنها با عرب خوزستان، سوسنگرد، انتشارات سرزمین خوز، چاپ اول ۱۳۷۸، ۳۰۴ ص.

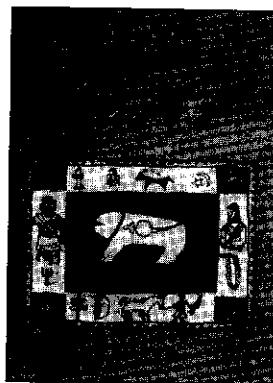
در این کتاب شرحی از تاریخچه و نظرات ارائه شده درباره روابط اقوام لر و بختیاری با اعراب خوزستان آمده است. کتاب مشتمل بر چهار بخش است: در بخش اول از این مطالب صحبت می‌شود: سرزمین ایلام، سرزمین لر و

۹- باقری، قباد، بختیاری در گذر زمان، اهواز، انتشارات آیات، چاپ اول، ۱۳۷۹، ۳۲۳ ص.

کتاب از ده فصل تشکیل شده است: فصل اول به شناخت حدود و ثغور سرزمین بختیاری اختصاص یافته و در آن به کوه‌ها، پوشش گیاهی و رودخانه‌ها و پراکندگی جمعیت اشاره شده است.

فصل دوم تحت عنوان «زاگرس میانی خاستگاه تبار بختیاری» به ریشه‌یابی نژادی و بررسی منشأ و اصالت ایل بختیاری

۱۴- دانشور علوی. نورالله: جنبش وطن پرستان اصفهان و بختیاری (تاریخ مشروطه ایران)، مقدمه و حواشی از حسین سعادت نوری، تهران، انتشارات انزان، چاپ دوم (چاپ اول از ویرایش جدید)، ۱۳۷۷، ۲۳۷ ص.

نویسنده کتاب دکتر دانشور علوی (مجاهدالسلطان) طبیب اصفهانی، از مشروطه خواهان مشهور اصفهان بوده که در جریان فتح اصفهان با بختیاری همکاری نموده و تا سال‌ها پس از آن با

بختیاری‌های مشروطه خواه همراهی و دوستی داشته است. کتاب به پانزده گفتار تقسیم شده است. گفتار اول تا چهارم به ذکر آغاز نهضت مشروطه در اصفهان، مبارزه با حاکم مستبد این شهر و فتح شهر توسط بختیاری‌ها می‌پردازد.

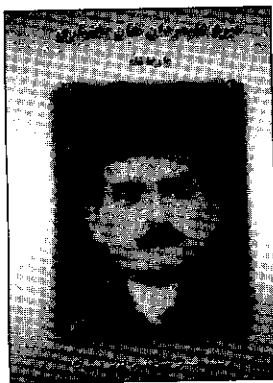
گفتار پنجم و ششم درباره حرکت آزادیخواهان اصفهان و بختیاری به طرف تهران، فتح پایتخت، خلع محمد علی شاه از سلطنت و جریانات پس از آن می‌باشد.

گفتار هفتم تا یازدهم به مبارزه دولت مشروطه و بخصوص خوانین بختیاری مشروطه خواه با ضدانقلابیون طرفدار محمدعلی میرزا چون ارشادالدوله و سالارالدوله اختصاص دارد.

در ادامه گفتار یازدهم به انتصاب سردار محتشم بختیاری به حکومت کرمان، همراهی نویسنده کتاب با وی و وقایع کرمان پرداخته شده است.

گفتارهای دوازدهم تا پانزدهم درباره ایران و جنگ جهانی اول، ورود سربازان بیگانه به ویژه روس‌ها به ایران، تشکیل کمیته دفاع ملی قم، جنگ مجاهدین اصفهان و بختیاری با سربازان تزاری، اشغال قم توسط روس‌ها و زندانی شدن نویسنده به وسیله آنان می‌باشد.

در پایان گفتارهای کتاب مطلبی تحت عنوان «بختیاری در ادوار مختلف تاریخ» ضمیمه شده که بیشتر درباره گذشته بختیاری‌ها و خوانین برجسته بختیاری و فرزندان آنها می‌باشد. در پایان کتاب حواشی و توضیحات مفیدی توسط حسین سعادت نوری ارائه شده است. تصاویر جالب و منحصر به فردی از رجال و خوانین مطالب کتاب را همراهی می‌کند. اهمیت کتاب در این است که نویسنده خود در تمامی وقایعی که شرح داده، حاضر بوده و آنها را با چشم خود دیده است.

۱۵- دهقانی، حسن: نبرد علیمردان خان بختیاری با رضاشاه، قم، انتشارات نسیم حیات، چاپ اول، ۱۳۸۰، ۱۰۹ ص.

این کتاب به قلم یک دانش‌آموخته مهندسی علوم زراعی نوشته شده که خود از شاخه چهارلنگ بختیاری است. مطالب آن درباره زندگی و قیام علی مردان خان بختیاری از طایفه محمود صالح چهارلنگ بختیاری بر ضد استبداد رضا شاه است و شامل این فصول می‌باشد: سختی با هم‌تباران بختیاری‌ام، گذری بر تاریخ

بختیاری، نبرد علیمردان خان بختیاری با رضا شاه، علیمردان خان و حماسه سفید دشت، در تجلیل از ایل سلحشور بختیاری،

در این کتاب، از اسناد و منابع تاریخی اندک و محدود استفاده شده و نویسنده به واسطه شدت علاقه به قهرمان کتاب با جانبداری احساسی دست به قلم برده است. در خاتمه کتاب تصاویری از رجال بختیاری ارائه گردیده است.

بختیاری قبل و بعد از اسلام، تاریخچه اعراب خوزستان، فرمانروایان و حاکمان لر بزرگ و کوچک و ریشه تاریخی اقوام لر و بختیاری.

در بخش دوم، نویسنده طی دو فصل اطلاعاتی درباره سران بختیاری، ساختار اجتماعی بختیاری‌ها، وجه تسمیه آنها و نام و مشخصات قبایل مختلف بختیاری ارائه کرده است. در بخش سوم نیز قبایل متعدد لر کوچک معرفی شده‌اند. در بخش آخر دو فصل با عناوین «ضرب‌المثل‌های بختیاری» و «نقش اقوام و عشایر مختلف خوزستان در جنگ تحمیلی» آورده شده است.

۱۲- حسینی، بیژن: اشعار و ترانه‌های مردمی بختیاری به انضمام شرح جنگ‌ها و حماسه‌ها، اصفهان، انتشارات شهسواری، چاپ اول، ۱۳۷۶، ۲۳۱ ص.

کتاب از یک پیشگفتار، یک مقدمه و هفت فصل تشکیل شده است. شش فصل آن مربوط به ادبیات و اشعار بختیاری‌ها می‌باشد که به ویژه اشعار حماسی و رزمی آن جنبه تاریخی دارند.

فصل هفتم کتاب به شرح جنگ‌ها و

حماسه‌ها اختصاص دارد. در این فصل نویسنده بعضی از وقایع تاریخی و جنگ‌های مشهور بختیاری‌ها چون جنگ کلنگ چین، جنگ دره راز، جنگ منار، جنگ نه هزار، جنگ علی مردان خان با رضا شاه و جنگ‌های دیگر را شرح داده و یا درباره شخصیت‌های برجسته تاریخ بختیاری چون اسدخان بهداروند، داود خان بهداروند، محمودخان بهداروند، علیداد خدرسرخ، نامدار خان منجزی و علی مردان خان چهارلنگ مطالبی قلم زده است. شرح اغلب جنگ‌ها و حماسه‌ها از کتاب یادداشت‌ها و خاطرات سردار ظفر گرفته شده است. در پایان کتاب تصاویری از رجال بختیاری ارائه شده است.

۱۳- خسروی، عبدالعلی: بختیاری در جلوه‌گاه فرهنگ، اصفهان انتشارات شهسواری، چاپ اول، ۱۳۷۹، ۱۸۲ ص.

نویسنده که قبلاً کتاب‌هایی در زمینه ادبیات و فرهنگ بختیاری نوشته، در این کتاب طی شش بخش، تحقیقات، خاطرات، مشاهدات و بررسی‌های خود را در باب فرهنگ بختیاری گرد آورده است. بخش اول تحت عنوان «از ایزده تا شانزده لیزه» گزارشی از مسافرت نویسنده به

کشورهای اروپایی و مقایسه‌ای میان فرهنگ و تمدن شهرستان ایزده با فرهنگ و تمدن این کشورها است. در بخش دوم تحت عنوان «ساخت ساختاری بختیاری» موضوعاتی چون: طایفه زنگنه، آثار تاریخی و امامزاده‌ها، برخی مناطق مهم، قلعه تل، برخی روستاها و سکونت‌گاه‌ها به ویژه طوایف و تیره‌های مختلف بختیاری، برخی مشاهیر و خوانین مشهور بختیاری و سرگذشت آنها آورده شده است.

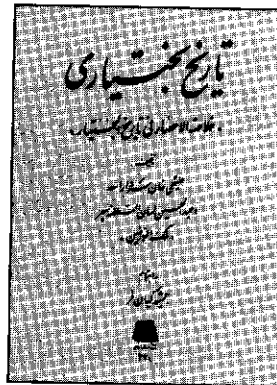
بخش سوم شامل نوشته‌ها و خاطرات نویسنده درباره بختیاری است.

بخش چهارم درباره افسانه‌ها و متل‌های رایج میان بختیاری‌ها است.

بخش پنجم در باب آثار سخنوران بختیاری و بخش آخر به بررسی

سرزمین، مردم و مشاهیر بختیاری همراه با تصاویر اختصاص یافته است.

۱۶- سردار اسعد، علیقلی خان، سپهر، عبدالحسین: تاریخ بختیاری (خلاصه الاعصار فی تاریخ البختیاری)، به اهتمام جمشید کیان قر، تهران، انتشارات اساطیر، چاپ اول (ویرایش جدید)، ۱۳۷۶، ۷۶۶ ص.

این کتاب در سالهای ۱۳۲۹ تا ۱۳۳۱ ق. در قطع رحلی و چاپ سنگی به چاپ رسیده و در سال ۱۳۵۵ ش. به صورت افست تجدید چاپ شده و سرانجام در ۱۳۶۱ چاپ جامع و کاملی از آن به همت

جواد صفی نژاد صورت گرفته است. چاپ حاضر به اهتمام جمشید کیانقر به انجام رسیده است. نگارش کتاب تنها کار سردار اسعد و عبدالحسین سپهر نبود، بلکه چهارده نفر در گردآوری آن سهم داشته‌اند. کتاب زیر نظر سردار اسعد و به دستور وی نوشته شده و بخشی از آن را نیز خود تألیف کرده که در آن بخش‌ها عبارت «نوشته سردار اسعد» به چشم می‌خورد. مصحح دانشمند آن در مقدمه تفصیلی خود به بررسی نظرات محققان و مورخان درباره ریشه‌یابی نژادی بختیاری‌ها، وضعیت بختیاری‌ها در ادوار قاجار و مشروطه، ویژگی‌های کتاب، خلاصه‌ای از زندگی نویسندگان و مترجمان و مختصری درباره روش تصحیح خود پرداخته است. این کتاب که به جرأت می‌توانیم آن را جامع‌ترین و کامل‌ترین کتاب تاریخ بختیاری بنامیم در واقع گنجینه‌ای ارزشمند از اغلب موضوعات و مسائل ایل بختیاری است. کتاب از یک مقدمه مصحح، بیست و دو فصل و دو قسمت ضmann و تعلیقات تشکیل شده است.

در فصل اول به اصل و نسب بختیاری پرداخته شده و درباره سخن هردوت در باب بختیاری، لغت بختیاری، نسب عزالدوله بختیاری، ابتدای تشیع در بختیاری و شوشتر، وجه تسمیه لر، نظرات بشرل کبیر، تاریخ یونان و لغت‌نامه لاروس درباره بختیاری، اجداد الوار بختیاری، نظریه فردیناندیوستی، پایتخت بختیاری و بیلاق و قشلاق بختیاری مطالبی آورده شده است. در فصل دوم به جغرافیا و تاریخ سیاسی بختیاری اشاره شده و درباره ایذج (ایذه کنونی)، واژه لر، معادن، جنگل‌ها و حیوانات بختیاری، حکومت بختیاری، رامهرمز و حدود آن، زبان، رودخانه‌ها و قبیایل بختیاری توضیحاتی ارائه گردیده است. فصل سوم، سفرنامه میرزا عبدالرحیم خان کاشانی به سرزمین بختیاری است.

فصل چهارم نوشته محمدحسن خان صنیع الدوله (اعتمادالسلطنه بعدی) درباره مجسمه کشف شده در نواحی مال امیر است. فصل پنجم به نقل نوشته‌های هوتم شیندلر درباره ریشه تاریخی بختیاری اختصاص دارد.

فصل ششم در باب مناطق تابعه بختیاری چون رامهرمز و مال امیر است که از فارسنامه حسینی فسایی اقتباس شده و همچنین در باب کلام فضلوویه، ولایت لر کوچک و نسب اکراد که از سفرنامه بدلیسی اخذ شده است.

فصل هفتم در باب جغرافیا و تاریخ بختیاری است که شخص سردار اسعد نوشته و شامل: حدود خاک بختیاری، تاریخ بختیاری، وجه تسمیه هفت لنگ و چهارلنگ، متن فرمان‌های نادر شاه به علی صالح خان بختیاری و کریم خان به ابدال خان بختیاری، جنگ‌های نادر و شرکت بختیاری‌ها در آنها، وضعیت بختیاری در عصر قاجار و مشروطه و اخلاق و آداب و رسوم بختیاری‌ها است. در فصل هشتم خلاصه سفرنامه لایارد انگلیسی در باب بختیاری‌ها آورده شده است.

در فصل نهم مطالب متنوعی درباره بختیاری‌ها از سفرنامه شاردن، مرات البلدان، تاریخ منتظم ناصری و غیره نقل شده است. فصل دهم در باب ایذج (ایذه) و ماخوذ از سفرنامه ابن بطوطه است.

در فصل یازدهم مطالب بختیاری از کتاب ایران و قضیه ایران نوشته کرزن آورده شده است.

فصل دوازدهم در باب اتابکان لرستان از کتاب تاریخ ایران سرجان ملکم گرفته شده است.

فصل سیزده درباره وقایع تاریخی بختیاری در عصر صفوی از عالم آرای عباسی و ادامه وقایع تا عصر قاجار از جهانگشای نادری و فارسنامه فسایی اقتباس شده است.

در فصل چهاردهم وقایع تاریخی ایل بختیاری در عصر قاجار از منتظم ناصری، مرات البلدان و روضه‌الصفا ناصری اقتباس شده است.

فصل پانزدهم به نباتات و دیگر موضوعات سرزمین بختیاری می‌پردازد. فصل شانزدهم درباره نقش بختیاری‌ها در انقلاب مشروطه و فتح تهران است.

فصل هفدهم در باب اطلاعات میرزا صادق ادیب الممالک درباره بختیاری است.

مطالب فصل هیجدهم از کتاب «شش ماه در ایران» ادوارد استاک و کتاب «سیری در قلمرو بختیاری و عشایر بومی خوزستان» نوشته چند مسافر خارجی اقتباس شده است.

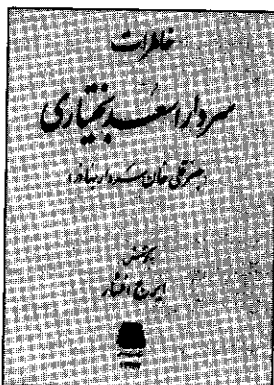
فصل نوزدهم شامل متن نامه‌های سلاطین مغول و تاتار به اروپاییان است.

فصل بیستم به درج سفرنامه بارون تویدروسی از منطقه بختیاری اختصاص دارد.

موضوع فصل بیست و یکم حوادث تاریخی مهم همچون قتل ناصرالدین شاه، استنطاق میرزا رضا کرمانی، واقعه پارک اتابک، فتح تهران و حملات سالارالدوله به ایران است.

در فصل آخر داستان فتح قندهار توسط نادرشاه با کمک بختیاری‌ها نقل شده است.

در قسمت ضmann اطلاعات مفیدی در باب شاخه‌ها و شعب ایل بختیاری، بعضی لغات بختیاری و تصاویری از آثار باستانی شهر ایذه ارائه شده است. در پایان کتاب مصحح تعلیقات ارزشمندی آورده است.

۱۷- سردار بهادر (سردار اسعد)، جعفرقلی خان: خاطرات سردار اسعد بختیاری، به کوشش ایرج افشار، تهران، انتشارات اساطیر، چاپ دوم، ۱۳۷۸، ۲۹۶ ص.

این کتاب خاطرات و دست‌نوشته‌های جعفرقلی خان سردار بهادر بختیاری است که پس از مرگ پدرش علیقلی خان سردار اسعد (دوم) به سردار اسعد (سوم) ملقب گردید. وی در فتح تهران و وقایع پس از آن نقش بسیاری داشته و در

حکومت رضاشاه، وزیر پست و وزیر جنگ بوده و سرانجام در ۱۰ فروردین ۱۳۱۳ در زندان رضا شاه به قتل رسید. این دست‌نوشته‌ها به صورت روزانه به خط خود سردار اسعد و در دو دفتر قطع رحلی نوشته شده‌اند. عناوین مطالب دفتر اول عبارت‌اند از: اشاره به وقایع مهم دوران مشروطیت، حکومت کرمان، ایام ییکاری در طهران، والیگری خراسان، وکالت مجلس شورای ملی، وزارت پست و تلگراف، دوره بی‌منصبی (سفر خراسان با شاه)، وزارت جنگ در دولت مخبرالسلطنه، سفر آلمان، بازگشت به طهران.

در دفتر دوم با عنوان «دنباله دوره وزارت جنگ مهر ۱۳۰۷ - مهر ۱۳۱۲» مسائل و موضوعات مهم این دوره نوشته شده است.

۱۸- سردار ظفر بختیاری، خسروخان؛ یادداشت‌ها و خاطرات سردار ظفر بختیاری، تهران، انتشارات یساولی (فرهنگسرا)، چاپ اول، ۱۳۶۲، ۲۳۱ ص. این کتاب نوشته خسروخان سردار ظفر پسر حسینقلی خان ایلخانی بختیاری از طایفه زراسوند دورکی باب شاخه هفت لنگ بختیاری است. نویسنده در این کتاب بیشتر به دو موضوع توجه نشان داده است: اول نسب‌شناسی و دوم جنگ‌ها.

می‌کند. اماکن دینی، آثار تاریخی و موقعیت جغرافیایی منطقه بختیاری و نیز نقش و وظایف زنان و سایر جلوه‌های زندگی اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی عشایر بختیاری را تشریح نموده و درباره شناخت خوانین بختیاری مطالبی آورده و تصاویر جالبی از مناطق و عشایر بختیاری به دست داده است. لازم به ذکر است که همین کتاب توسط مترجم دیگری، با این مشخصات به طور همزمان ترجمه و منتشر شده است: سکویل‌وست، ویکتوریا مری: دوازده روز در کوهساران بختیاری، جنوب غربی ایران، مترجم مهران توکلی، تهران، نشرنی، چاپ اول، ۱۳۸۰، ۱۵۶ ص.

۲۰- عکاشه (ضیغم الدوله بختیاری).

اسکندررخان، تاریخ ایل بختیاری، انتشارات فرهنگسرا (یساولی): تهران، چاپ اول، ۱۳۶۵، ۷۶۲ ص.

این کتاب توسط اسکندررخان عکاشه (ضیغم الدوله بختیاری) از طایفه بابادی بختیاری به رشته تحریر درآمده و شامل یک مقدمه و دو بخش می‌شود. ابتدا مقدمه ارزشمندی دکتر مظفر بختیار بر کتاب نوشته و سپس بخش اول تحت عنوان «کشف‌النسب بختیاری» آغاز

می‌گردد. در این بخش وقایع و حوادث تاریخ بختیاری از گذشته دور تا زمان تولد نویسنده کتاب در سال ۱۲۸۵ ه. ق آورده شده است. بخش دوم کتاب تحت عنوان «کشف‌الاسرار بختیاری» وقایع و رویدادهای بختیاری را از سال ۱۲۸۵ ق. تا سال ۱۳۴۷ ق. را دربرمی‌گیرد. نویسنده در سال ۱۳۴۷ ق. نگارش کتاب را به پایان رسانیده است. در این کتاب موضوعات و مطالب مختلفی از قبیل جنگ‌های بختیاریها با قشقاییها، جنگ‌های درون ایل بختیاری، فتح تهران و براندازی سلطنت مشروطه، رقابت و خصومت خوانین بختیاری با یکدیگر، خاطرات وقایع اتفاق افتاده برای نویسنده و خیلی مطالب دیگر وجود دارد. چون نویسنده از طایفه بابادی بوده است به وقایع و تحولات این طایفه توجه بیشتری نموده و رویدادهای آن را با شرح و بسط بیشتری ارائه نموده است.

نویسنده در زمینه نسب‌شناسی خوانین و رجال بختیاری به واسطه وسعت اطلاعات بخوبی توانسته انساب و اجداد رجال بختیاری را ذکر نماید. او همچنین ضمن تمایل به ذکر جنگ‌های داخلی و خارجی بختیاریها از جزئیات آنها نیز فروگذار نکرده است. نویسنده جنگ‌ها و وقایعی را که خود در آنها شرکت نداشته و از نزدیک ندیده، از زبان دیگران و به ویژه پدر یا عموهایش نقل نموده و در اغلب موارد نام راوی خیر خود را ذکر نموده است. نقص برجسته کتاب در این است که چون نویسنده خود از باب دورکی هفت‌لنگ بختیاری بوده در بعضی از موارد نتوانسته جانب انصاف را نگهداشته و بی‌طرفانه قضاوت نماید. با این وجود در بعضی از موارد از اقدامات ناروای خویشاوندان و اجدادش انتقاد می‌نماید. کتاب به شیوه‌ای تقریباً محاوره‌ای نوشته شده و نظم دستوری و جمله‌بندی مناسبی ندارد و ظاهرآ در این کار عمد داشته چون اشاره می‌کند کتاب را ساده نوشته تا همگان بتوانند بخوانند.

در این کتاب ابتدا پیشگفتار پنج صفحه‌ای سیف‌اله وحید نیا درباره زندگی و خصوصیات نویسنده آمده است. سپس نویسنده علت تاریخ‌نگاری خود را شرح می‌دهد. آنگاه به نژاد، سابقه و گذشته بختیاریها می‌پردازد و از منابع تاریخی کمک می‌گیرد. پس از آن مطالبی درخصوص وجه تسمیه هفت لنگ و چهار لنگ نسب‌شناسی خوانین دورکی، جنگ‌های بختیاریها مثل جنگ‌های دورکی و بهداروند، بختیاریها و اعراب، بختیاریها و قشقاییها و روابط بختیاریها با دولت مرکزی آورده است. در این کتاب مسائل مختلف تاریخ بختیاری از دوره صفوی تا روزگار رضا شاه به تفصیل تشریح شده است. هفتادوپنج صفحه از کتاب به نقل سفرنامه لایارد - درباره بختیاریها - اختصاص یافته است. در پایان کتاب تصاویر جالبی از رجال و خوانین بختیاری آمده است.

۱۹- سکویل‌وست، ویکتوریا مری:

دوازده روز سفر به سرزمین بختیاری، ترجمه شفق سعد، تهران، انتشارات فروزان روز، چاپ اول، ۱۳۸۰، ۱۹۸ ص.

کتاب نوشته خانم ویتاسکویل‌وست (۱۸۹۲ - ۱۹۶۲ م) شاعر و نویسنده انگلیسی‌تبار و همسر هارولد نیکلسون، کنسول انگلیس در تهران است. وی دوبار به ایران سفر نمود. بار نخست سال ۱۹۱۶م. همراه با همسرش که گزارش وی از این سفر به عنوان مسافر تهران در

سال‌های ۱۳۷۴ و ۱۳۷۵ به فارسی ترجمه و منتشر گردید. وی دومین بار در سال ۱۹۲۷ م/۱۳۱۷ ه. ش. به ایران آمد و پس از بازدید دوازده روزه از سرزمین بختیاری، گزارش حاضر را به رشته تحریر در آورد. در این نوشته وی اطلاعاتی درباره شیوه زندگی ایلی و نظام عشایری خوانین و قبایل بختیاری در عصر رضا شاه ارائه می‌دهد و حوادث و اقدامات عشایر بختیاری را بیان

۲۱- عید یونیدی. حافظ: نگرشی بر

ایل بختیاری، اهواز، انتشارات آیات، چاپ، ۱۳۷۶، ۵۵۲ ص.

این کتاب در نه فصل تنظیم گردیده است.

در فصل اول به موضوعات غیربختیاری.

در فصل دوم به مسائلی چون تاریخ، نژاد، جمعیت، نسب و لغت ایل بختیاری و زنان و خانواده بختیاری اشاره رفته است. فصل سوم به تاریخ بختیاری قبل از ظهور اسلام تا عصر حاضر پرداخته شده.

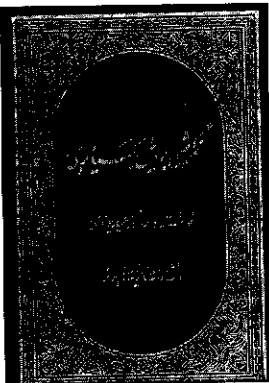
فصل چهارم به ذکر نام طوایف، تیره‌ها، تش‌ها و اولاد ایل بختیاری اختصاص یافته.

فصل پنجم به بررسی طایفه موری اختصاص دارد که نویسنده خود از آن طایفه است.

فصل ششم به تاریخ خوزستان از سلسله هخامنشی تا دوران معاصر.

و فصل هفتم به فرهنگ، اخلاق، آداب و رسوم بختیاریها می‌پردازد.

فصل هشتم درباره شعر و ادبیات بختیاری است.

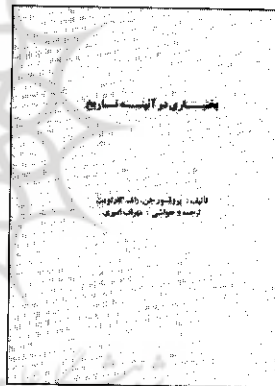

در فصل نهم از موسیقی، ترانه‌ها، نوازندگان، رقص‌ها، سواری و تیراندازی، نوحه سرایی و سوگواری بختیارها صحبت شده است. اصطلاحات عامیانه بختیاری پایان بخش کتاب است. این کتاب صرف نظر از نقایص و اشتباهاتی که در آن وجود دارد انبوهی از اطلاعات درباره مسائل مختلف ایل بختیاری در بردارد.

۲۲ - فرخ پی. عبدالرضا، طایفه شیرالی در گذر تاریخ بختیاری، لنگرود، انتشارات سمرقند، چاپ اول، ۱۳۸۰، ۱۳۰ ص.

در این کتاب مطالبی درباره سرگذشت و تاریخ پرفراز و نشیب طایفه شیرالی آورده شده است. شیرالی یکی از طوایف جانکی گرمسیر از ایل بختیاری است که از نظر پراکندگی جمعیت در استانهای فارس، کهگیلویه و بویراحمد و خوزستان قرار دارند. روابط شیرالی‌ها با چهارلنگ‌ها، محمدتقی خان چهارلنگ و طایفه شیرالی و سیاست و برخورد سایر خوانین بختیاری چون حسینقلی خان ایلخانی، محمدحسین خان سپهدار و غیره با طایفه شیرالی از مهمترین مطالب کتاب می‌باشند.

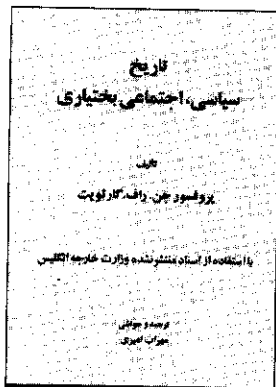
۲۳ - گارثویت، جن راف: بختیاری در آئینه تاریخ، ترجمه و حواشی از مهرباب امیری، تهران انتشارات آنزان و سهند، ۱۳۷۵، ۱۸۷ ص.

این کتاب برگردان فارسی است از کتاب: KHANS AND SHAHS, IN IRAN A DOCUMENTARY ANALYSIS OF THE BAKHTIYARI خانها و شاهان، بررسی مستندی از بختیاری در ایران است که توسط پروفیسور گارثویت استاد تاریخ دانشگاه‌های برکلی و دارنموت آمریکا نوشته شده است، اما مترجم در برگردان فارسی نام بختیاری در آئینه تاریخ بر آن نهاده است. این کتاب برخلاف کتاب دیگر نویسنده به نام تاریخ سیاسی اجتماعی بختیاری بیشتر به رویدادهای قبل از مرگ حسینقلی خان ایلخانی پرداخته و از طرف دیگر بیشتر از منابع فارسی استفاده نموده است. این کتاب پیش نیاز کتاب دیگر نویسنده بود و مطابق ترتیب زمانی خواننده بایستی نخست این کتاب را مطالعه نماید. در مقدمه، نویسنده نوع آشنایی غربی‌ها از بختیارها را تشریح نموده و مشکلات تحقیق درباره تاریخ و فرهنگ بختیاری را بر می‌شمرد.

در بخش اول اوضاع بختیاری به بررسی تئوریک و تاریخی گرفته می‌شود. در این بخش به صورت کلی و غیرعمیق درباره مسائلی چون کنفدراسیون یا اتحادیه بختیاری، واژه بختیاری، نام بختیاری در متون تاریخی و وضعیت بختیارها از زمان صفوی تا پهلوی سخن می‌رود. در بخش دوم، نویسنده نظام کوچ‌نشینی بختیاری‌ها را به طور مفصل شرح داده و ضمن تشریح موقعیت جغرافیایی و طبیعی منطقه زاگرس، مهاجرت بختیارها به دنبال چراگاه و مراتع را بررسی می‌کند. در ادامه همین بخش نظام تولید و شیوه معشیت و اقتصاد بختیاری‌ها بررسی می‌گردد. موضوع بخش سوم کتاب، ساختار سیاسی اجتماعی ایل بختیاری و سلسله

مراتب ایلی است. مباحث بخش چهارم: نقش خوانین دورکی در قرن هیجده میلادی در ایل بختیاری، ریشه‌یابی نژادی بختیاری، علل تقسیم‌بندی ایل به چهار لنگ و هفت لنگ و اوضاع بختیاری‌ها از دوره صفوی تا قاجارها است. بخش پنجم وقایع تاریخی ایل بختیاری در قرن نوزدهم تا ظهور تا سقوط حسینقلی خان ایلخانی را در بر می‌گیرد و به چگونگی قدرت‌گیری حسینقلی خان ایلخانی، روابطش با دولت مرکزی و دولت انگلیس، میزان قدرت و ثروت وی و علل و عوامل سقوطش می‌پردازد.

در بخش ششم اوضاع سیاسی تاریخی بختیاری‌ها بعد از مرگ ایلخانی مورد بحث قرار گرفته و چگونگی اختلاف و اتحاد میان دو خانواده ایلخانی و حاجی ایلخانی، روابط بختیارها با بریتانیا با توجه به قراردادهای لینچ و دارسی، نقش بختیارها در مشروطیت و فتح تهران با بختیارها در مسند قدرت و روابط بختیاری‌ها با شاهان پهلوی بررسی گردیده‌اند. در بخش آخر کتاب یادداشت‌های حسینقلی خان ایلخانی آمده است.

۲۴ - گارثویت، جن راف: تاریخ سیاسی اجتماعی بختیاری، ترجمه مهرباب امیری، نشر سهند، چاپ اول ۱۳۷۳، ۴۰۰ ص.

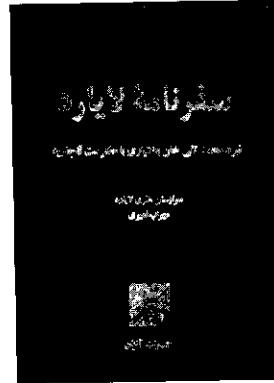
این کتاب که رساله دکتری نویسنده در دانشگاه کالیفرنیا می‌باشد براساس نسخه تایپ شده انگلیسی توسط مترجم به فارسی برگردانده شده است. نویسنده که استاد دانشگاه‌های دارتموث و برکلی است، با حضور طولانی در ایران و دیدن منابع فارسی، مصاحبه با اشخاص و

استفاده از اسناد منتشر نشده وزارت خارجه انگلیس این اثر را به رشته تحریر در آورده است. گارثویت برخلاف نویسندگان دیگری که درباره تاریخ بختیاری قلم‌فرسایی کرده‌اند، تحلیلی منطقی و علمی از رویدادهای تاریخ بختیاری ارائه داده و به ریشه‌یابی حوادث و وقایع پرداخته است. کتاب در پنج فصل تنظیم شده است. بجز فصل دوم که براساس منابع ایرانی نگارش یافته، بقیه مطالب کتاب از روی اسناد محرمانه و طبقه‌بندی شده وزارت خارجه انگلیس تهیه و تدوین شده است. در این کتاب تنها از خوانین طایفه زراسوند سخن به میان آمده زیرا مطابق گفته نویسنده هیچ‌گونه سند و مدرکی درباره سایر بختیارها بدست نیآورده است.

در ابتدای کتاب به اوضاع اجتماعی، اقتصادی کوچ‌نشینان و موقعیت اجتماعی، اقتصادی و سیاسی ایل بختیاری پرداخته شده است. در فصل اول نظام کوچ‌نشینی زاگرس از نظر اقتصادی به نظام شبانی و ده‌نشینی تقسیم و مشخصات آن بررسی شده است. فصل دوم گذشته تاریخی بختیارها را مورد توجه قرار داده و طی آن نویسنده به تشریح واژه‌های هفت لنگ و چهارلنگ پرداخته است. در این قسمت همچنین تاریخ ایل بختیاری از دوره صفوی به بعد بررسی شده و سلسله مراتب اقتدار سیاسی اجتماعی و اقتصادی ایلخان، ایل بیگ و خان توضیح داده شده است. نویسنده در این فصل اشتباهاتی درباره تاریخ وقایع و یا نسب‌شناسی بختیارها دارد که ناشی از عدم شناخت وی از تاریخ بختیاری است.

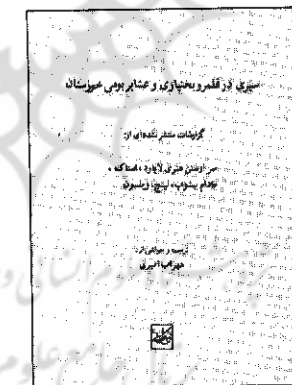
در فصل سوم که به روابط میان بختیارها و انگلیس اختصاص دارد، مناسبات این دو بر سر موضوعاتی چون جاده کاروان رو بختیاری (لینچ) و شرکت نفت بختیاری (دارسی) بررسی شده است. نویسنده نقش و اهمیت بسیاری برای این رابطه قائل است. فصل چهارم به بررسی نقش بختیارها در انقلاب مشروطه، فتح تهران و دولت‌های پس از مشروطه، جناح‌بندی و اختلاف دو خانواده ایلخانی و حاج

ایلخانی و روابط و رقابت بختیاریها با کسانی چون شیخ خزعل، صولت الدوله قشقائی و والی پشت‌کوه می‌پردازد. در آخرین فصل معاهدات درونی و برونی بختیاریها آورده شده است.

۲۵ - لایارد؛ هنری: سفرنامه لایارد، ترجمه مهزاب امیری، تهران، انتشارات آرزان، چاپ دوم، ۱۳۷۶، ۳۵۶ ص.
سر هنری لایارد، کاشف نینوا، باستان‌شناس و دیپلمات انگلیسی به اسم بازدید از آثار باستانی خوزستان بین سال‌های ۱۸۴۲ - ۱۸۴۰ م. را در آنجا سپری کرد. در همان جا بود که با محمدرقی‌خان، رئیس طوایف بختیاری، ارتباطی صمیمانه برقرار کرد و از بختیاریها

شناخت پیدا نمود. سفرنامه وی مشحون از مطالبی درباره مناطق جغرافیایی، تاریخ، فرهنگ، گویش و آداب و رسوم بختیاریها است. نویسنده همه جای کتابش از خان بختیاری (محمدرقی خان چهارلنگ) تمجید و ستایش کرده تا حدی که خواننده کتاب تحت تأثیر قرار می‌گیرد. روایت لایارد از جنگاوری و شجاعت بختیاریها و نحوه اسارت خان بختیاری و سرگردانی و بدبختی خانواده‌اش احساس تأثر، تألم و ترجم خواننده را برمی‌انگیزد. در این کتاب به جرئت می‌توان گفت که هیچ نکته مهمی از ابعاد زندگی بختیاریها از چشم تیزبین لایارد پنهان نمانده است. اطلاعات مفصلی درباره آثار باستانی خوزستان همچون آشکفت سلمان و کول فرح ارایه شده است.

۲۶ - لایارد، هنری؛ استاک؛ بیشوب؛ لینچ؛ ویلسون؛ سیری در قلمرو بختیاری و عشایر بومی خوزستان از مهزاب امیری، تهران، انتشارات فرهنگسرا، چاپ اول، ۱۳۷۱، ۲۹۶ ص.
این کتاب گونه‌ای گردآوری و خلاصه‌نگاری سفرنامه‌های خارجی‌ان دربارۀ سرزمین و ایل بختیاری است. مترجم در اینجا نوشته‌های هنری لایارد و دیگران را ترجمه و چاپ نموده است. کتاب از چهار فصل تشکیل شده است.

ابتدا چند صفحه پیشگفتار و نیز مقدمه مترجم آمده است. سپس فصل‌های اول و دوم به یادداشت‌های لایارد درباره خوزستان و بختیاریها اختصاص یافته است. لایارد درباره طوایف و خوانین بختیاری، طوایف عرب، شهرهای خوزستان، آثار باستانی، رودخانه‌ها و سایر مسائل خوزستان سخن رانده است. فصل سوم به یادداشت‌های مترجم اختصاص دارد و حاوی مطالبی درباره خوانین و طوایف بختیاری و نر و شهرهای خوزستان است.

در فصل چهارم سفرنامه‌های ادوارد استاک، ایزابلا بیشوب، هنری بلوس لینچ و مقاله‌ای از آرتولد ویلسون درباره بختیاریها آمده است. مترجم ابتدا گزیده‌ای از جلد دوم کتاب شش ماه در ایران نوشته ادوارد استاک، صاحب منصب نظامی انگلیس را که مربوط به سفر نویسنده به چهار محال و بختیاری و ملاقات با خوانین بختیاری بوده آورده است. سپس بخش کوچکی از سفرنامه ایزابلا بیشوب، بانوی انگلیسی که سفر به ایران و کردستان نام داشته آورده است. مترجم بعدها این کتاب را بطور کامل ترجمه و تحت عنوان از بیستون تا زردکوه بختیاری منتشر ساخت. در سفرنامه بیشوب نیز اطلاعات جالبی از تاریخ، فرهنگ و اخلاق بختیاریها آمده است. در ادامه مطلبی از هنری

بلوس لینچ انگلیسی، صاحب امتیاز کشتیرانی کارون و جاده کاروان رو بختیاری آمده است، که در سال ۱۸۹۰م. در جلد دوازدهم مجله انجمن پادشاهی جغرافیایی به چاپ رسیده است. لینچ در اواخر تابستان ۱۸۸۹م. از طریق شوشتر و قلمرو بختیاری به اصفهان مسافرت کرد. وی مشاهدات خود را از این سفر به رشته تحریر در آورد که بیشتر درباره راهها و منزلگاههای جاده شوشتر به اصفهان می‌باشد. در پایان فصل چهارم مقاله‌ای از سر آرتولد ویلسون مأمور برجسته انگلیسی در ایران آمده است. در این مقاله از موضوعاتی نظیر نژاد بختیاری، صفات بختیاری، طوایف و قبایل، خوانین، آثار باستانی، تاریخ معاصر، هنر، گویش و فولکلور بختیاری سخن رفته است.

۲۷ - مردانی کرانی، سعید؛ پژوهشی در تاریخ، تمدن و فرهنگ چهارمحال و بختیاری، شهر کرد، انتشارات ایل، چاپ اول، ۱۳۷۵، ۱۳۷ ص.

این کتاب شامل دو بخش است که بخش اول آن به هفت فصل و بخش دوم به سه فصل تقسیم گردیده است. بخش اول درباره تاریخ و تمدن سرزمین چهارمحال و بختیاری است. نویسنده پس از مقدمه کوتاهی بخش اول را آغاز می‌کند. در این بخش جغرافیای تاریخی و تمدن‌های باستانی سرزمین بختیاری، استقرار آریایی‌ها در سرزمین بختیاری، وضعیت تاریخی تمدنی منطقه بختیاری از ورود اسلام تا دوره پهلوی مورد بررسی قرار گرفته است.

بخش دوم تحت عنوان «نگاهی گذرا به فرهنگ چهار محال و بختیاری» به نژاد، زبان، دین و مذهب، نظام مالکیت و زمینداری سرزمین بختیاری به چاپ رسیده است.

۲۸ - مکین روز، الیزابت؛ با من به سرزمین بختیاری بیایید، ترجمه مهزاب امیری، تهران، نشر سهند، چاپ اول، ۱۳۷۳، ۲۴۸ ص.

عنوان اصلی کتاب به زبان انگلیسی یک بانوی دکتر در سرزمین بختیاری است که مترجم آن را تغییر داده است.

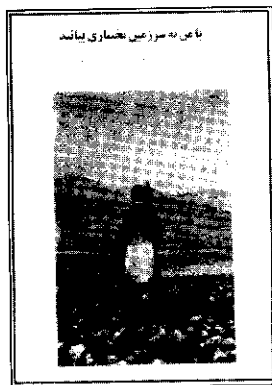
مکین روز بانوی پزشک انگلیسی در سال ۱۹۰۹ م/ ۱۳۲۷ ق. همزمان با فتح اصفهان و تهران توسط بختیاریها وارد سرزمین چهارمحال و بختیاری شده و مدت‌ها با بختیاریها حشر و نشر داشته است او با آداب و رسوم زندگی آنان، به ویژه زنان آشنا گردیده و در کتاب خود به تفصیل در این باره سخن رانده است. کتاب از دو قسمت تشکیل می‌شود. یکی یادداشت‌های نویسنده و دیگری یادداشت‌های مترجم مطالب نویسنده به سیزده فصل تقسیم و ۱۴۵ صفحه از کتاب را دربرمی‌گیرد. در فصل اول چگونگی علاقمند شدن نویسنده به مشرق زمین و ایران بیان شده است.

فصل دوم به بررسی پیرامون نام‌ها و القاب بختیاریها، فصل سوم درباره تاریخ بختیاری و ریشه‌یابی نژادی، قومی و زبانی بختیاریها،

فصل چهارم به بررسی موقعیت جغرافیایی سرزمین بختیاری، و فصل پنجم به وضعیت ازدواج و زناشویی بختیاریها اختصاص دارد.

تاریخ، تمدن و فرهنگ چهارمحال و بختیاری

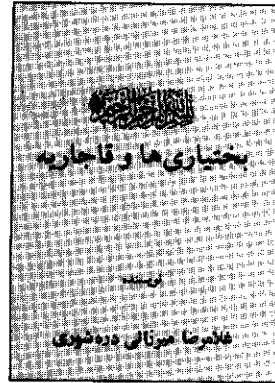
با من به سرزمین بختیاری بیایید

فصل ششم تا سیزدهم به ترتیب پیرامون این موضوعات است: «اعتقادات دینی و مبانی مذهبی»، «وضع تعلیم و تربیت»، «مقام و موقعیت زن»، «سیستم سیاسی، ایلی و عشیره‌ای»، «خوراک و پوشاک»، «روابط خانوادگی و خویشاوند»، «موقعیت کودکان»، «آینده بختیارها».

با خاتمه مطالب نویسنده، مترجم کتاب یادداشت‌های ارزشمندی درباره زندگی رجال برجسته بختیاری در یکصد صفحه اضافه نموده است.

۲۹ - میرزایی دره‌شوری، غلامرضا: بختیارها و قاجاریه، شهرکرد، انتشارات ایل، چاپ اول، بی‌تا، ۴۱۲ ص.

این کتاب از منابع تحقیقی ارزشمند درباره تاریخ بختیاری است. نویسنده فاضل و ساعی، کتاب را در هفت فصل تنظیم نموده است. در فصل اول به شناخت و نقد منابع پرداخته است. وی اغلب منابع دسته اول و تحقیقی تاریخ بختیاری را دیده و علاوه بر کتب فارسی از اسناد، مقالات و کتیبه‌ها نیز استفاده کرده است. حجم بالای منابع و ماخذ اصلی و فرعی مورد استفاده موجب غنا و ارزشمندی اثر گردیده است.

فصل دوم کتاب با مقدمه‌ای بر شناخت ایل بختیاری آغاز می‌شود و سپس درباره موضوعاتی چون موقعیت جغرافیایی، خاستگاه نژادی، ساختار سیاسی اجتماعی، شاخه‌ها و طوایف و جمعیت و قدرت بختیاری‌ها سخن به میان می‌آید.

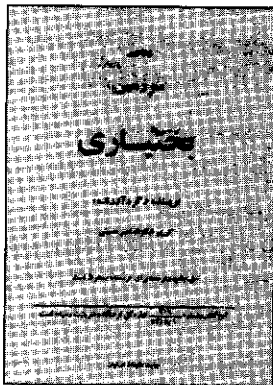
در فصل سوم به وضعیت بختیاری در دوره محمدتقی‌خان چهارلنگ پرداخته شده است. در این فصل درباره روابط بختیارها و حکومت مرکزی قاجار، تلاش‌های محمدتقی‌خان برای رسیدن به قدرت، اختلاف محمدتقی‌خان با حکومت قاجار و سرانجام وی و روابط این خان بختیاری با بریتانیا مطالبی آمده است.

فصل چهارم به وضعیت ایل بختیاری در دوره حسینقلی‌خان ایلخانی بختیاری اختصاص دارد و طی آن از چگونگی قدرت‌گیری، اقدامات و سقوط ایلخانی سخن رفته است. نویسنده علل و عوامل قتل ایلخانی را با استفاده از اغلب منابع داخلی و خارجی تشریح کرده و سپس اعطای امتیاز کشتیرانی کارون به انگلیس و نقش بختیارها در آن را توضیح می‌دهد.

فصل پنجم درباره اوضاع تاریخی سیاسی بختیارها از قتل ایلخانی تا انقلاب مشروطیت (۱۳۲۶ ق - ۱۲۹۹ ق) است. در این فصل ابتدا روابط بختیاری‌ها با حکومت مرکزی از سال ۱۲۹۹ تا ۱۳۲۶ ق. شرح داده شده، سپس اختلافات داخلی بختیارها، روابط انگلیس و بختیارها در این دوره و چانه‌زنی بر روی قرارداد لنینج را بررسی می‌نماید.

در فصل ششم نقش بختیارها در مشروطیت مورد بحث قرار گرفته و وقایعی چون فتح اصفهان و تهران و نیز نقش انگلیس در این وقایع بررسی شده‌اند.

فصل هفتم را نویسنده به وضعیت بختیارها از فتح تهران تا سقوط قاجاریه اختصاص داده است. در این فصل موضوعاتی چون نفوذ و قدرت بختیاری‌ها از فتح تهران تا تاجگذاری احمدشاه، نقش بختیارها در ایران از جنگ جهانی اول تا سقوط قاجاریه ارزیابی شده و سپس روابط بختیاری‌ها با دولت انگلیس در دو دهه پایانی سلسله قاجاریه با تأکید بر دو مسئله نفت و شیخ خزعل تجزیه و تحلیل گردیده است. در پایان کتاب نیز متن کتیبه‌های سردار اسعد و سردار ظفر و جداول تطبیق واژه‌ها و اسامی طوایف و مکان‌ها آورده شده است.

۳۰ - نیکزاد امیرحسینی، کریم، شناخت سرزمین بختیاری، اصفهان، چاپ نشاط، چاپ اول، ۱۳۵۴.

در این کتاب اطلاعاتی بصورت پراکنده درباره ادوار تاریخ بختیاری گردآوری شده و بدون تحلیل کافی منتشر گردیده است. به نوشته امیرقلی امینی در مقدمه کتاب، نویسنده آن جنگ جامعی ترتیب داده‌اند که از هر جهت مفید و خواندنی است. در این کتاب مطالبی درباره حکام اتابکان لر بزرگ، بختیاری‌ها در دوره

صفویه، محمدتقی‌خان چهارلنگ بختیاری، حسینقلی‌خان ایلخانی بختیاری و سیر تاریخی ایل بختیاری تا دوره حکومت پهلوی آمده است. اما نظم و ترتیب مشخصی در ارائه مطالب وجود نداشته و معمولاً حوادث به ترتیب تاریخی ذکر نگردیده است. نویسنده سپس در بخشی تحت عنوان «حواشی و توضیحات از گوشه و کنار» مطالب پراکنده اما مفیدی درباره مسائل مختلف ذکر کرده است. در قسمتی دیگر به صورت مختصر به اوضاع جغرافیایی مناطق بختیاری‌نشین پرداخته و در پایان فرهنگ سنت و اشعار بختیاری را ارائه کرده است.

